

---

# Královská korunovace

---

*Miroslav Smaha*

Řád korunovace českých králů a královen, jehož autorství je od středověku připisováno českému králi a římskému císaři Karlu IV., se stal významnou součástí Karlovy ideové koncepce upevnění politického postavení Českého království a posílení jeho autonomie ve středověké Evropě. Slavnost korunovace Karla Lucemburského českým králem a francouzské princezny Blanky z Valois českou královnou se konala 2. září roku 1347 a celebrouval ji první pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic. Stěžejní část obřadu se odehrávala na Pražském hradě v tehdy ještě románské Spytihněvově bazilice sv. Víta, neboť gotická katedrála se začala stavět teprve o tři roky dříve. S velkou pravděpodobností dal Karel právě pro tuto příležitost sepsat *Řád korunovace králů českých (Ordo ad coronandum Regem Boemorum)*. Nešlo o zcela nový obřad, nýbrž o původní korunovační řád Přemyslovců, sestavený podle starých korunovačních řádů římských králů a doplněný částmi z francouzské korunovace. Karel již dříve přikázal zhotovit Svatováclavskou korunu, která se pak provždy stala symbolem Českého státu a hodnosti panovníka. Do liturgie korunovačního řádu se promítl promyšlený ideový program Karla IV. hlubokým duchovním rozměrem – kníže je vzkríšen k novému vyššímu životu, posvěcením a pomazáním je povýšen na krále, zástupce Ježíše Krista na zemi. A jako král má následovat Krista, krále králů, a svou dobrou vládou dojít ke spáse.



## Korunovační vigilie

Řád korunovace českého krále – zřejmě pečlivě připravený a realizovaný ceremoniál Karlem IV. k vlastní korunovaci 2. září 1347 (hodnost zastával od 26. srpna 1346), do jehož podoby mohl Karel ze svého postavení zasahovat – je uspořádán do jednotlivých liturgických úkonů se specifickým významem. Prvním z úkonů je korunovační vigilie (bdění), bohoslužba v předvečer dne korunovace. Nejdříve pražský arcibiskup s předními preláty, knížaty a šlechtici českého království doprovodí knížete, jenž má být korunován za krále, na Vyšehrad, aby se zde pomodlili. Kronika Přibíka Pulkavy z Radenína (z let 1364–1374), Karlova dvorního kronikáře, popisuje na základě pověsti o povolání Přemysla Oráče od pluhu, že má budoucí panovník uctít přemyslovské památky na Vyšehradě. Když Přemysla odváděli ke kněžně Libuši, vzal s sebou také své lýčené opánky a mošnu a přál si, aby byly navěky uchovány na Vyšehradě. Lýková mošna má téměř eucharistickou úlohu – byl v ní uložen prostý pokrm (chléb a sýr), který podal Přemysl svým družiníkům. Lýkové střevíce mají připomínat původ panovnického rodu z chudoby ve smyslu rovnosti před Bohem. *Neboť v předvečer korunovace českých králů kanovníci a preláci v procesí jdouce budoucímu králi ukážou střevíce a mošnu mu zavěsí na ramena, aby si pamatovali, že vzešli z chudoby a nebyli pyšní.* Lze tedy předpokládat, že Karel, v té době římsko-německý král (od 26. listopadu 1346), se na Vyšehradě zúčastnil církevního obřadu, při němž uctil lýkové opánky a obdržel mošnu Přemysla Oráče z rukou kanovníků vyšehradské kapituly. Procesí na Vyšehrad v předvečer korunovace je třeba chápat jako součást systematicky zvažovaného a propagovaného vztahu mladého Lucemburka k domácímu přemyslovskému rodu a tradici, politicky o to důležitější, že Karel sám dlouho pobýval mimo české království, že musel napravovat ledasco z vlády svého otce Jana Lucemburského a že Lucemburkové byli novou dynastií na českém trůně. Korunovační řád dále předepisuje, že z Vyšehradu se pak budoucí český král vrátí do metropolitního kostela Pražského, aby vyslechl nešpory (večerní modlitby). Karlův návrat na Pražský hrad mohl mít charakter slavnostního průvodu, protože jeho početný doprovod tvořila také šlechta. S ohledem na zástupy prelátů se průvod mohl podobat spíše církevnímu procesí, které bylo s velkou pravděpodobností osvětlené loučemi. Cesta z Vyšehradu vedla extra muros po území právě zakládaného, budoucího Nového Města pražského a dále intra muros Starým Městem po tzv. Královské cestě přes Juditin most a Menší Město pražské do ještě románské svatovítské baziliky, která v následujících letech ustoupila stavbě nové katedrály. Při nové redakci původního přemyslovského řádu chtěl Karel IV. povznést především sakrální charakter korunovačního řádu. Nešpory označují přechod od sféry či roviny profánní na rovinu duchovní. Zahajují tu část ceremoniálu – jehož hlavními aktéry jsou kníže a arcibiskup a neustále přítomný Kristus – jejímž charakteristickým rysem je přiblížování, neustále patrnější připodobňování knížete Kristovi, tedy proces vrcholící pomazáním, posvěcením – které je vlastní podstatou korunovačního ceremoniálu – jímž definitivně skončil světský

běh života knížete a začal jeho život proměněný, život posvátné osobnosti krále z Boží milosti. Neboť nešpory jsou večerní pobožností připomínající Kristovu vykupitelskou smrt na kříži (a také obět Mariinu), a kníže se jí účastnil už s perspektivou proměny. Přestože nešpory nejsou předepsány v jiných korunovačních řádech, především chybí v řádech německých a francouzských, v Karlově redakci odkazují na následování Krista.

Podle Kalendáře na léta od 800 až do 2000 po narození Páně (1876) Josefa Emlera připadla volba dne pro korunovaci na neděli 2. září 1347. Korunovační vigílii byl vyhrazen sobotní večer. Po skončení nešpor byl Karel odveden do slavnostně připravené ložnice a uložen k spánku. Ranní průvod jej zastihl ležícího na lůžku, tedy v poloze navozující představu spánku, avšak již oblečeného ke korunovačnímu obřadu, takže spánek byl chápán pravděpodobně symbolicky.



#### **Ranní průvod z ložnice do chrámu k oltáři sv. Kříže**

Druhého dne časně ráno při prvním bití zvonů se sejdou arcibiskup, jeho biskupové a jiní preláti v Pražském kostele, aby se oblékli do pontifikálních rouch a insignií svého stavu. Pak se seřadí do procesí, v němž ponosí plenář, meč svatého Václava, kříž, kadidelnici a svčenu vodu, aby knížete dovedli z jeho komnaty do kostela. Když přijdou na místo, kde v komnatě leží kníže oblečený nejvyšším komořím Království českého do královských střečiců, tuniky (suknice) a otevřeného pláště (palliolum) za přítomnosti knížat a šlechticů, pražský arcibiskup pak knížete okouří kadidelnicí, pokropí svčenu vodou a zdvihne jej za ruku, aby vstal. V té chvíli jeden z biskupů pronese prosebnou modlitbu za knížete. Při tom jej uctivě uchopí dva biskupové připravení z pravé i levé strany, mající svaté relikvie (kříže) zavěšené na prsou, kteří neustoupí od jeho boku až do ukončení obřadů. Není pochyb o tom, že Karel byl tímto způsobem obřadně odveden v liturgickém průvodu doprostřed metropolitního kostela před oltář svatého Kříže. Napřed půjde arcibiskup a procesí. A mezi arcibiskupem a knížetem vycházejícím z ložnice postupně půjdou knížata a šlechtici, nesoucí královské insignie, tedy korunu, žezlo, jablko, meč a další předměty, kterým komoří Království českého bude hůlkou připravovat cestu. Všechny tyto insignie s úctou položí na oltáři svatého Víta, až přijdou do kostela. Procesí pak půjde od ložnice přes královskou síň (starého paláce) a vyjde vraty obrácenými proti klášteru svatého Jiří za vyzvánění velkého zvonu. Když vyjdou z komnaty, jeden z biskupů začne zpívat responsorium. Když responsorium skončí a kníže s úctou postaví doprostřed kostela před oltář svatého Kříže, klerikové přednesou antifonu a žalm. Po modlitbě jednoho z biskupů se kníže pomodlí ke svatým ostatkům položeným na oltáři svatého Kříže. Na tomto oltáři patrně stál korunovační kříž. Potom kníže přistoupí s procesím před oltář svatého Víta, kde usedne na královsky připravený stolec a jiná knížata, biskupové a preláti usednou na své ozdobně připravené stolce. Tímto aktem usednutí knížete, kleriků a velmožů do stolců po příchodu do kostela skončilo ranní procesí.

#### **Korunovace českého krále**

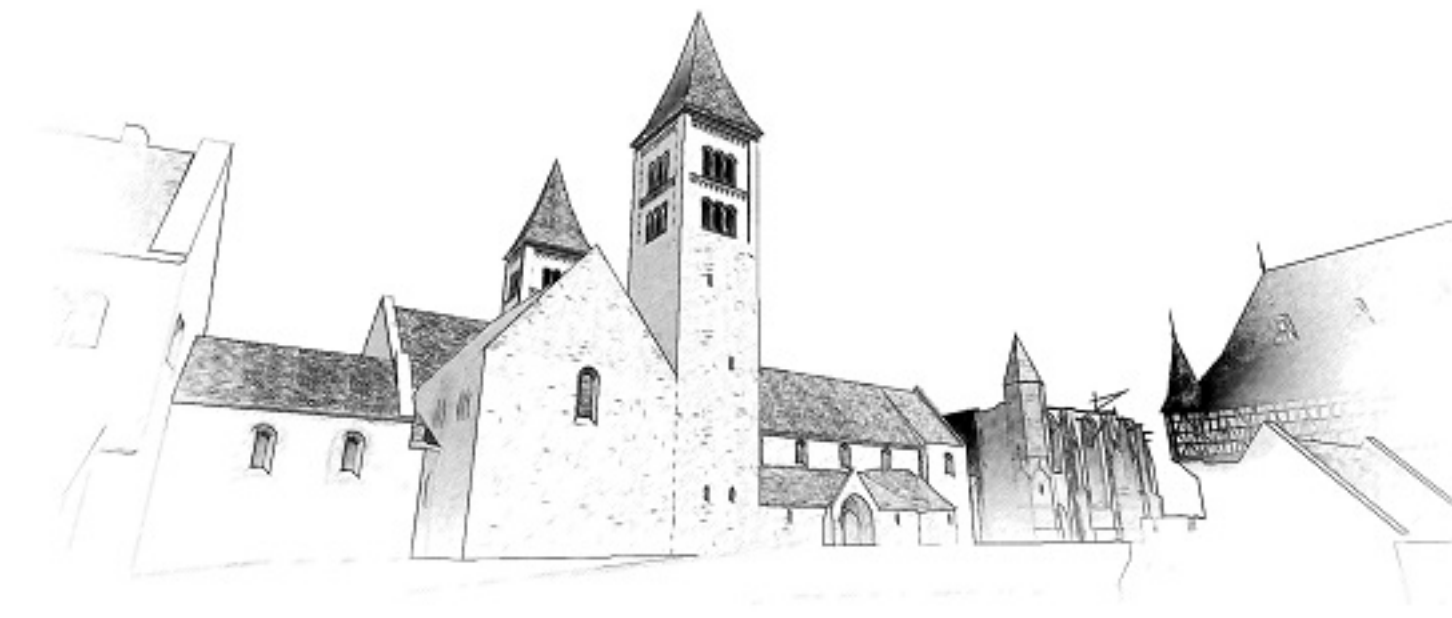
Jeden z biskupů zazpívá žalm: „Exaudiat te.“ Pak pronese verš: Domine, salvum, fac regem. Chór odpoví: Deus meus. Následuje modlitba. Potom pronese modlitbu jiný biskup. Poté zazní krátké kázání, jedno k duchovenstvu a druhé k obecnému lidu, po něm skrutinium (panovníkův souhlas) a aklamace lidu. Po modlitbě arcibiskupa a všech biskupů se kníže i arcibiskup se všemi biskupy položí před oltářem na zem (ve znamení kříže) a nad nimi má být zpívána litanie ke všem svatým. Pokračují modlitby vyprošující vladaři zvláštní milosti a požehnání. Potom začne mše svatá, do které je vložen vlastní obřad korunovace, a sice před čtení evangelia. Mešní liturgie je uvedena introitem, po žalmu následuje mešní orace, čtení z epištoly svatého apoštola Petra. Po epištole, když bude chór zpívat graduál, dva infulovaní opati převezmou v kapli svatého Václava svatý olej, uložený ve velkém kalichu zcela zakrytém hedvábnou rouškou, a s úctou jej ponosou pod roztaženým baldachýnem před oltář svatého Víta. Kalich pak z jejich rukou přijme s úctou a políbením arcibiskup a postaví jej na oltář.

Po skončení Aleluja se sekvencí přistoupí arcibiskup k pomazání panovníka svatým olejem, a to nejprve na hlavě ve znamení kříže, následně na prsou, mezi lopatkami i na ramenou. Chór mezitím zpívá opakovaně antifonu tak dlouho,

dokud pomazání neskončí. Pomazání mělo veřejně demonstrovat, že král byl vyvolen „z Boží milosti“ a že mu byl předán dar Ducha svatého, aby vedl lid ke spáse. Potom arcibiskup pronese modlitby. Po jejich skončení následuje oblékání krále. Arcibiskup požehná subtile a dalmatiku, pak za asistence dalších duchovních oblékne panovníka do slavnostního roucha a nakonec ještě pomáže jeho ruce (na dlaních). Obřad byl v této části zřetelně inspirován řádem svěcení kněžstva, neboť symbolizoval, že král obdržel moc přímo od Hospodina. Na pomazání krále navazují další modlitby a konsekrační preface. Pak vladař postupně obdrží insignie své moci. Arcibiskup vloží na knížete královský plášť, dále požehná meč, který král přijme z rukou biskupů, aby tímto mečem vykonával moc spravedlnosti, aby bránil a chránil kostely, vdovy, sirotky a všechny, kdo slouží Bohu, protože tento meč je určený k ochraně svaté Boží církve. Král opásán mečem přijme opět od biskupů náramky jako odznak upřímnosti, moudrosti a Božího obklopení. Pak následuje požehnání králova prstenu a vložení na jeho ruku. Král ustanovený za hlavu a vládce království i lidu přijme prsten své hodnosti, aby v sobě rozpoznal pečeť křesťanské víry a stal se šířitelem i upevnitelem křesťanství, aby se radoval šťasten v díle a bohatý ve víře s králem králů. Potom král vezme meč, kterým byl opásán, aby jej obětoval na oltáři Bohu. Přítomný hrabě, který tu bude urozenější nebo vyšší, než ostatní, meč vyplatí a takto vykoupený ponese před králem. Arcibiskup odevzdá králi žezlo, prut moci a spravedlnosti, i s jablkem a říká: [...] Ať ti otevře dveře Ježíš Kristus, náš Pán, jenž o sobě říká: „Já jsem dveře. Kdo vejde skrze mne, bude zachráněn.“ [...] *Následuj toho, jenž říká: „Miluj spravedlnost, nespravedlnost měj v nenávisti“* [...]. Modlitba po odevzdání žezla končí slovy: [...] *Nechť za jeho dnů stále vzchází spravedlnost, ať se pak s půvabnou radostí může veselit ve věčném království. Skrze Krista Pána. Amen.* Král má milovat spravedlnost a nenávidět zlo, svěšené zemi má spravedlivě vládnout a svým konáním následovat Krista Spasitele. Závazek spravedlivé vlády symbolizuje královské žezlo podle Písma: *Tvůj trůn, Bože, trvá na věčné věky, žezlo spravedlnosti je žezlo vlády tvé. Miluješ spravedlnost a zlo nenávidíš; to proto tě Bůh, tvůj Bůh, pomazal olejem radosti nad společníky tvé!* (Žalm 45,7–8; Židům 1,8–9).

A konečně přichází na řadu požehnání koruny krále. V této části korunovačního textu Karlova řádu se počítá se Svatováclavskou korunou z drahého kamene: Jako je sama ozdobena rozmanitými vzácnými kameny, tak ať je tvůj služebník, její nositel, naplněn, z tvé štědré milosti, darem mnohých předražených ctností. Po požehnání arcibiskup pokropí korunu svěcenou vodou a buď on sám nebo biskup ji okouří kadidlem. Arcibiskup ji pak vloží králi na hlavu přede všemi biskupy. Král si má uvědomit, že koruna je *přímým vyjádřením svaté slávy, cti a odvážného díla*, a nemá zapomenout, že skrze ni získává podíl na kněžské službě [...] *jako pravý boží následovník a rázný obránce Kristovy církve i království, jemu daného od Boha, proti všem protivníkům* [...] *a mezi slavnými vítězi je ozdobený drahokamy ctností a korunován cenou věčného štěstí* [...].

Nad již korunovaným králem bude pronesena nová slavnostní modlitba, pak chór zazpívá antifonu a bude následovat synodální požehnání. Potom biskupové korunovaného panovníka s úctou povedou od oltáře přes chór až k jeho trůnu a chór při tom bude zpívat responsorium. Arcibiskup usadí krále na trůn a řekne: [...] *Nechť Ježíš Kristus, náš Pán, král králů a pán pánů, učiní, že ve věčném království budeš kralovat spolu s ním.* Veškeré shromáždění kleriků projeví radost a vysokým hlasem zazpívá slavné „*Te Deum laudamus*“ a obecný lid bude zpívat „*Hospodine, pomiluj ny*“. Po jeho skončení král slavnostně pronese slib a vyznání před trůnem, před tváří Boha, kleriků i lidu, v němž se zavazuje ke spravedlivé vládě. A tím jeho korunovace skončí.



### **Koronovace české královny**

Po korunovaci krále přijde na řadu požehnání královny, v té době první Karlovy choti Blanky z Valois. Česká královna musí být posvěcena hned, jak bude dokončeno posvěcení krále. Obřad korunovace královny je podstatně jednodušší

a kratší. Královna s rozpuštěnými vlasy a nepokrytou hlavou bude přivedena dvěma biskupy před oltář, kde ulehne na zem (ve znamení kříže) a bude se modlit. Když ji potom biskupové pozvednou z modlitby, arcibiskup pronese požehnání královny. Při pomazání musí být královnina tunika i šaty zepředu i zezadu otevřeny až k pasu a arcibiskup ji musí pomazat svatým olejem na hlavě ve znamení kříže, na hrudi a lopatkách. Za pomazáním následují modlitby a po nich předá arcibiskup královně žezlo a prsten. Následuje požehnání koruny, po němž arcibiskup vloží královně na hlavu korunu, kterou budou přidržovat šlechtici ze všech stran. Po dalších modlitbách šlechticové, přidržující královskou korunu, dovedou královnu před připravený stolec a usadí ji. S královnou bude ctihodná paní abatyše kláštera svatého Jiří na Pražském hradě, z řádu svatého Benedikta, která se musí korunovace královny vždy účastnit. Kolem budou stát šlechticové a urozené paní Království českého. Požehnáním a předáním insignií královny je královský pár korunován. Status královny, ve významu „posvěcení“ choti panovníka na královnu, neměl prvořadě posláni vést svěřený lid ke spáse, jaké bylo úlohou panovníka, nýbrž být matkou příštího krále.

Po ustanovení královny následuje ještě krátké požehnání královské korouhve. Zde korunovace končí a pak se obřad vrátí k mešní liturgii čtením evangelia podle Matouše. Po Vyznání víry a po Obětování odvedou šlechticové a velmožové krále k oltáři a jeho korunu ponese před ním. Král bude obětovat jeden bílý chléb, stříbrnici (stříbrnou konvici) plnou vína a zlato. Královna bude také obětovat. Při cestě k oltáři i zpátky se před králem ponese tasený meč. Před „*Agnus dei*“ zazní slavnostní požehnání králi a lidu. Královský pár se po obřadu odebral k hostině a krátce poté Karel IV. zakončil svůj nástup na otcovský trůn zbožným založením kláštera Panny Marie Sněžné na Novém Městě. Kronikář Beneš Krabice z Weitmile při popisu korunovace a následné hostiny na tržišti u sv. Havla zaznamenal do Kroniky Pražského kostela, že u slavnostní tabule, která byla umístěna na pódiu, obsluhovali podle zvyku páni Království českého a vykonávali na krytých ořích své úřady novému králi.

#### **Rozšiřující literatura**

Cibulka, Josef – Homolka, Jaromír – Kuthan, Jiří. *Korunovační řád českých králů. Ordo ad coronandum Regem Boemorum*. In: Jiří Kuthan – Miroslav Šmied (eds.). Praha 2009.

Kubínová, Kateřina. Dosud přehlížené svědectví o Přemyslových opánkách a mošně a o korunovaci českých králů. In: Aleš Mudra – Michela Ottová (eds.). *Ars Videndi. Professori Jaromír Homolka ad honorem. Opera Facultatis Theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Historia et historia artium V*. Praha 2006, s. 79–84.

Žurek, Václav. Korunovace českých králů a královen. In: Martin Nodl – František Šmahel (eds.). *Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním středověku*. Praha 2014, 15–65.